

CENTRUM ANALIZ I BADAŃ

UNIA
METROPOLII
POLSKICH

IM. PAWŁA ADAMOWICZA

MIEJSKIE
INWESTYCJE

**Badanie wpływu
przemian przestrzennych
na jakość życia w mieście**

Centrum Nauki
i Kultury Młyny
Rothera
w Bydgoszczy

Opracowanie

Bartosz Adamczyk
Alicja Sopińska

Centrum Analiz i Badań Unii Metropolii Polskich
im. Pawła Adamowicza

Na podstawie raportu studentów Uniwersytetu
Warszawskiego „Młyny Rothera. Odzyskane miejsce
z dużym potencjałem” pod opieką merytoryczną
prof. Barbary Lewenstein i prof. Tomasza
Sobierajskiego

Koordinacja projektu

Paulina Gajownik

Redakcja

Arażny Korekta - Małgorzata Arażny

Opracowanie koncepcji graficznej

Karol Tarczewski

Kontakt

---

badania@metropolie.pl

Warszawa 2024 r.

ISBN 978-83-67574-27-3

Na okładce wykorzystano fotografię
z visitbydgoszcz.pl

Spis treści

01	
Wstęp	4
02	
Nota metodologiczna	5
03	
Badanie przestrzeni Centrum Nauki i Kultury Młyny Rothera w Bydgoszczy	8
Wprowadzenie	8
Przebieg badania	13
Wyniki badania	19
Podsumowanie	30

01

Wstęp

W ramach cyklu Miejskie inwestycje. Badanie wpływu przemian przestrzennych na jakość życia w mieście przyglądamy się inwestycjom samorządów miast Unii Metropolii Polskich kierowanym do mieszkańców zarówno konkretnych osiedli, jak i całego miasta. Przedstawiamy przykłady o zróżnicowanej skali i różnym zasięgu oddziaływania.

Interwencje samorządu w przestrzeń publiczną z reguły służą szeroko rozumianej poprawie jakości życia w danym mieście. W zależności od rodzaju i skali interwencji, a także samej przestrzeni, efekty przemiany mogą dotyczyć wielu aspektów życia miasta, takich jak mobilność, sytuacja społeczno-gospodarcza, kultura i aktywizacja społeczna czy sama możliwość komfortowego przemieszczania się i spędzania czasu w mieście. Z tego powodu niezwykle ważne jest, aby decydenci mieli możliwie jak najszerze spojrzenie i gruntowną wiedzę na temat konsekwencji zmian, które wprowadzają w przestrzeni miejskiej.

Przy okazji prezentujemy katalog różnorodnych metod i technik badania przestrzeni, które mogą zostać wykorzystane przez samorządy oraz inne podmioty do ewaluacji realizowanych inwestycji. Korzystamy zarówno z tradycyjnych, jakościowych i ilościowych, technik badawczych nauk społecznych takich jak wywiad, obserwacja uczestnicząca czy spacer etnograficzny, jak również z nowoczesnych narzędzi opartych na big data. Przy realizacji Miejskich inwestycji współpracujemy z wykładowcami i studentami uczelni wyższych posiadających kierunki, na których w różnorodny sposób bada się przestrzeń publiczną. Studenci w ramach zajęć prowadzą badania terenowe w wybranych obszarach miast UMP, które w ostatnich latach były obiektem przemian przestrzennych.

Mamy nadzieję, że zaprezentowane w publikacji wyniki badań i analiz pozwolą odpowiedzieć na przynajmniej część dotyczących podejmowanych interwencji pytań, które naszym zdaniem są istotne z perspektywy samorządów.

Pytania, na które staramy się odpowiedzieć:

Czy zakładane cele interwencji zostały osiągnięte?

Czy potrzeby mieszkańców i użytkowników dotyczące wybranej przestrzeni zostały zaspokojone?

W jaki sposób mieszkańcy i użytkownicy korzystają z danej przestrzeni oraz jaką mają na jej temat opinię?

Czy i w jaki sposób konkretne działania w przestrzeni zmieniły/poprawiły jakość życia mieszkańców miast?

Czy interwencja w przestrzeń spowodowała zmianę liczby oraz profilu użytkowników danej przestrzeni?

02

Nota metodologiczna

Pierwsza odsłona cyklu Miejskie inwestycje powstała w wyniku współpracy Centrum Analiz i Badań Unii Metropolii Polskich im. Pawła Adamowicza (CAiB) ze studentami interdyscyplinarnego kierunku studia miejskie na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego. Pod opieką merytoryczną prof. Barbary Lewenstein i prof. Tomasza Sobierajskiego

studenci i studentki zrealizowali badania terenowe na temat zrewitalizowanej przestrzeni Młynów Rothera w Bydgoszczy, w których aktualnie znajduje się samorządowa instytucja kultury Centrum Nauki i Kultury Młyny Rothera.

AUTORZY BADANIA

Zuzanna **Kwiatkowska**

Maja **Lewandowska**

Julia **Munik**

Maja **Owczarz**

Zuzanna **Piwek**

TERMIN BADANIA

Badanie terenowe realizowano przez 6 dni, zarówno w dni powszednie, jak i w weekend, na przełomie kwietnia i maja 2023 r. w godzinach otwarcia Centrum Nauki i Kultury Młyny Rothera (10.00-18.00):

25-29 kwietnia 2023 r.

1-2 maja 2023 r.

METODY I TECHNIKI BADAWCZE

W badaniu przestrzeni Centrum Nauki i Kultury Młyny Rothera wykorzystano **metodę jakościową charakterystyczną dla badań społecznych**. Metoda ta służy poszukiwaniu odpowiedzi na pytania: jak i dlaczego?

Wykorzystanie technik i narzędzi badawczych metod jakościowych pozwala badaczom na lepsze zrozumienie i pogłębienie badanych zjawisk. **W ten sposób można badać m.in. procesy i interakcje społeczne czy zjawiska kulturowe. Badacze jakościowi gromadzą i analizują dane na temat doświadczeń, opinii, emocji, postaw, znaczeń czy ludzkich zachowań.**

Techniki badawcze:

ETAP I

Analiza danych zastanych

Na etapie przygotowawczym badania terenowego zastosowano technikę **analizy danych zastanych** (desk research), która polega na analizie i syntezie dotychczasowych badań oraz wszelkich dostępnych materiałów dotyczących przedmiotu badania, np. dokumentów, artykułów prasowych i źródeł internetowych, archiwów czy mediów społecznościowych.

ETAP II

Badanie terenowe

W badaniu terenowym wykorzystano techniki takie jak: **spacer rozpoznawczy, obserwacja nieuczestnicząca, pogłębione wywiady indywidualne oraz krótkie rozmowy z użytkownikami przestrzeni (tzw. rozpytki).**

Spacer rozpoznawczy

Spacer rozpoznawczy pozwala badaczom na zapoznanie się z topografią badanego terenu. Umożliwia zebranie pierwszych refleksji dotyczących funkcji i aranżacji przestrzeni, panującej w niej atmosfery oraz korzystających z niej typów użytkowników. Na podstawie spaceru badacze mogą przygotować lub zrewidować późniejsze elementy badania, np. wprowadzić zmiany do scenariusza wywiadów czy założeń obserwacji.

Obserwacja nieuczestnicząca

Stosując **obserwację nieuczestniczącą**, badacz obserwuje badane osoby „z zewnątrz”, nie wnika w obserwowaną grupę. Zaletą tej techniki jest to, że obecność badacza nie ma wpływu na relacje i zachowania obserwowanych osób. Nie zachodzi interakcja pomiędzy badaczem a osobą badaną. Podczas stosowania tej techniki obserwacje notuje się na przygotowanej wcześniej **karcie obserwacji**, dopasowanej do badanych grup lub przestrzeni.

Pogłębione wywiady indywidualne

Pogłębione wywiady indywidualne są 1 z podstawowych technik badań jakościowych. Ich celem jest uzyskanie szczegółowych opinii i informacji od konkretnych osób, spełniających określone przez badacza kryteria. Tego typu wywiady wykorzystuje się w celu wyjaśnienia charakteru i przebiegu badanego zjawiska lub procesu. Wywiady pogłębione służą również poznaniu historii, doświadczeń i informacji, które trudno byłoby uzyskać w inny sposób.

W zależności od przedmiotu badania i problemu badawczego realizuje się:

- **wywiady ustrukturyzowane**, w których zadaje się respondentom te same pytania;
- **wywiady półustrukturyzowane**, w których punktem wyjścia jest lista pytań, niemniej dopuszczalne jest rezygnowanie z niektórych i dodawanie nowych w zależności od przebiegu rozmowy;
- **wywiady swobodne**, które realizuje się na podstawie ogólnie zarysowanego scenariusza (np. listy zagadnień).

Rozpytki

Rozpytki to krótkie (do kilku pytań), nieustrukturyzowane wywiady, które badacze przeprowadzają np. z członkami badanej grupy lub użytkownikami danej przestrzeni. Zazwyczaj wykorzystuje się je w zestawieniu z innymi technikami, takimi jak wywiady czy obserwacje, w celu uzupełnienia i głębszego zrozumienia zebranych danych, co pozwala na stawianie bardziej trafnych wniosków.

W niniejszej publikacji starano się pokazać, **jak można – wykorzystując zaprezentowane metody i techniki badawcze – skutecznie docierać do informacji i opinii na temat funkcjonowania danej przestrzeni z perspektywy różnych grup użytkowników**. Wskazane techniki mogą służyć **diagnozie tego, jak zmiana w przestrzeni publicznej oddziałuje na otoczenie oraz zachowania korzystających z niej osób, identyfikacji potencjału tej przestrzeni do realizacji założonych funkcji czy rozpoznaniu codziennych praktyk jej użytkowników**.

Wskazane przykłady to tylko niewielka część tego, w jaki sposób można wykorzystywać omawiane techniki badawcze podczas ewaluacji dowolnej przestrzeni publicznej lub jej diagnozy, która jest niezwykle ważna podczas planowania i projektowania ingerencji w przestrzeń miejską, szczególnie gdy zakłada się rozszerzenie lub zmianę jej funkcji.

03

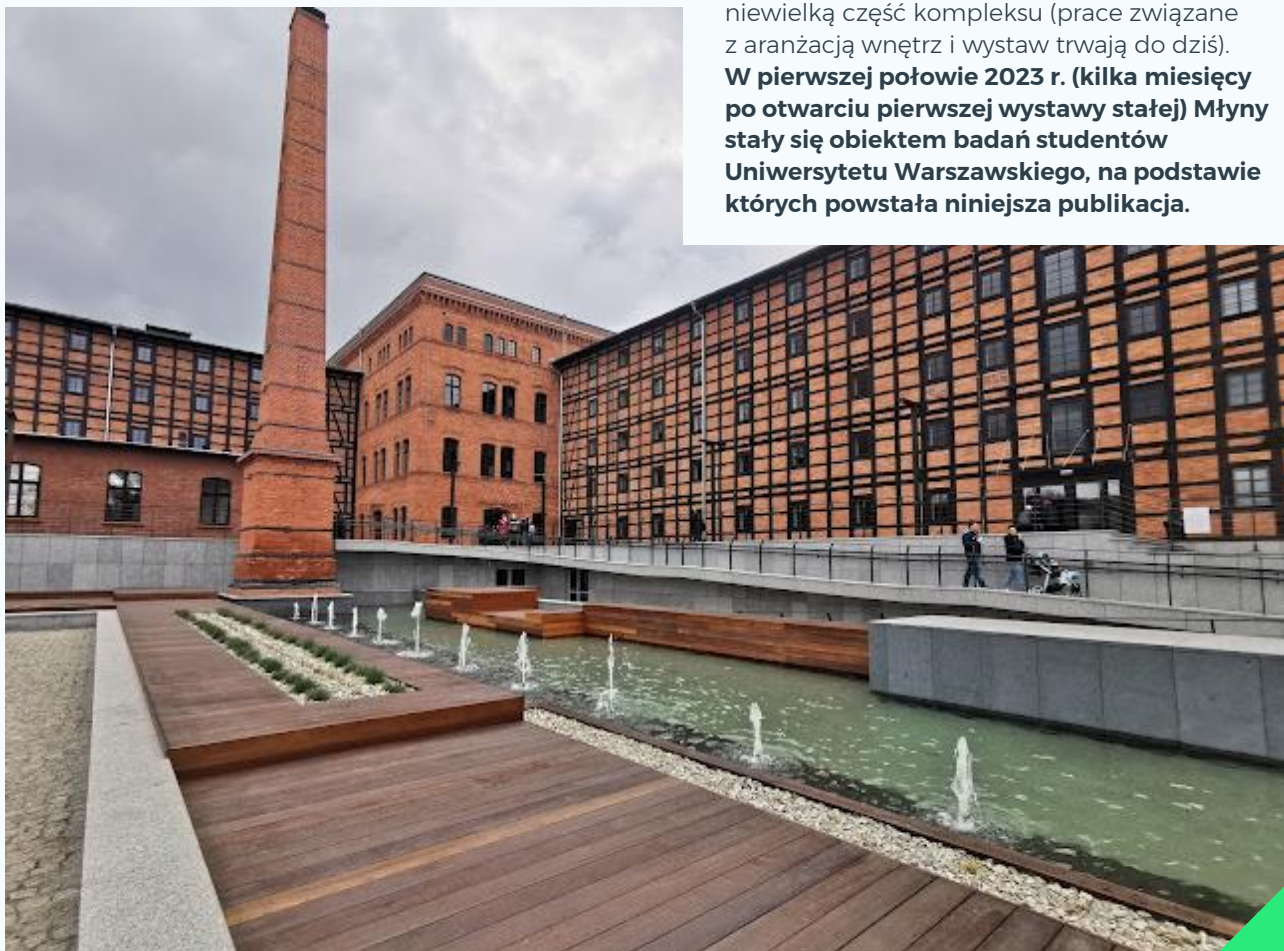
Badanie przestrzeni Centrum Nauki i Kultury Młyny Rothera w Bydgoszczy

Wprowadzenie

A. PRZEDMIOT BADANIA

Młyny Rothera to zrewitalizowany, zabytkowy kompleks z połowy XIX w. położony w centrum Bydgoszczy na Wyspie Młyńskiej. Mieści się w nim samorządowa instytucja kultury Centrum Nauki i Kultury Młyny Rothera stawiająca na popularyzację nauki, sztuki i lokalnego dziedzictwa, a także działania społeczne. Pierwsi goście odwiedzili Młyny pod koniec 2021 r. – to wtedy udostępniono dla publiczności niewielką część kompleksu (prace związane z aranżacją wnętrz i wystaw trwają do dziś).

W pierwszej połowie 2023 r. (kilka miesięcy po otwarciu pierwszej wystawy stałej) Młyny stały się obiektem badań studentów Uniwersytetu Warszawskiego, na podstawie których powstała niniejsza publikacja.

Młyny Rothera po rewitalizacji
fot. Roman Bosicki / Agencja wyborcza.pl źródło: <https://bydgoszcz.wyborcza.pl/bydgoszcz/51,48722,27212008.html#S.galeria-KC-B.1-L1.duzy> (dostęp: 27.06.24.)

B. HIPOTEZA, PYTANIA BADAWCZE ORAZ PODŁOŻE TEORETYCZNE

Celem badania było zidentyfikowanie funkcji, które pełnią i mają pełnić Młyny Rothera dla mieszkańców Bydgoszczy i osób je odwiedzających w kontekście misji instytucji. Starano się także dowiedzieć, czym są Młyny w świadomości mieszkanek i mieszkańców, a także czy Młyny mają potencjał do bycia trzecim miejscem, a jeśli tak, to na czym on polega.

Podłoże teoretyczne – Koncepcja trzeciego miejsca

Pojęcie „trzecie miejsce” zostało użyte po raz pierwszy przez amerykańskiego socjologa Raya Oldenbura w latach osiemdziesiątych XX w. w książce *The great good place: cafés, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*¹. Socjolog osadził swoją koncepcję w czasach kryzysu amerykańskiej urbanistyki spowodowanego rozlewaniem się miast i upowszechnianiem się rozległych przedmieśsi-sypialni.

Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych amerykańska klasa średnia, przywiązana do idei kapitalizmu i wynikających z niej lokalnych sposobów funkcjonowania, prowadziła życie, które głównie wypełniała praca oraz czas spędzany na dojazdach.

Trzecie miejsce miało być przestrzenią, w której można spędzać czas, odpoczywać i czuć się bezpiecznie, będąc jednocześnie poza pracą i domem.

Od końca lat osiemdziesiątych do dziś idea ta wyewoluowała. Interpretować ją można jako przestrzeń, w której lubimy spędzać czas, nie jesteśmy do niczego zobowiązani, w której odpoczywamy, czujemy się komfortowo i bezpiecznie.

Takimi miejscami mogą być m.in. parki i skwery (mniej lub bardziej urządzone), place, centra i domy kultury, miejsca z salami koncertowymi i wystawowymi, place zabaw, lokalne boiska sportowe, ogródki działkowe, miejskie deptaki, instytucje społeczne czy nawet bary i klubokawiarnie. Trzecie miejsce jako uzupełnienie przestrzeni publicznej z założenia ma być miejscem otwartym, które wspiera szerokorozumianą integrację społeczną, uwzględniając międzypokoleniowość i wielokulturowość.

Zdaniem Raya Oldenbura tworząc trzecie miejsce, należy zadbać o:

- 1. różnorodność użytkowników** – miejsce powinno być dostępne dla różnych grup społecznych i umożliwiać zróżnicowane aktywności;
- 2. atmosferę** – miejsce powinno przyciągać ludzi i zachęcać ich do pozostania i wspólnego korzystania z przestrzeni (należy zadbać o odpowiedni wystrój, oświetlenie, akustykę czy zapach);
- 3. dostosowanie** – miejsce powinno być dostosowane do charakteru i potrzeb lokalnej społeczności;
- 4. wygodę i funkcjonalność** – przestrzeń powinna być dostępna i dostosowana do potrzeb różnych grup użytkowników, przede wszystkim osób z różnorodnymi ograniczeniami i niepełnosprawnościami;

5. **ofertę kulturalną i społeczną** – miejsce powinno oferować ciekawe i zróżnicowane wydarzenia;
6. **działalność społeczną** – w przestrzeni powinno się podejmować różnorodne inicjatywy społeczne;
7. **dobrą lokalizację** – miejsce powinno być dobrze skomunikowane;
8. **tworzenie i wzmacnianie więzi społecznych** – miejsce i organizowane w nim wydarzenia powinny wspierać tworzenie więzi społecznych².

Hipoteza i pytania badawcze

Aby zrealizować cel badania, postawiono hipotezę, według której **Młyny Rothera są przykładem udanej rewitalizacji przestrzeni historycznej, która stała się trzecim miejscem – miejscem pomiędzy domem a pracą, zagłębieniem bydgoskiej kultury.**

W celu weryfikacji powyższej hipotezy opracowano 2 scenariusze wywiadów (dla pracowników i użytkowników) oraz założenia do obserwacji w oparciu o następujące **pytania badawcze:**

- Na czym polegała zmiana w przestrzeni publicznej związana z rewitalizacją Młynów Rothera?
- Jaka jest funkcja Młynów Rothera w kontekście całej wyspy?
- Jak zmiana funkcji Młynów Rothera wpłynęła na lokalną społeczność?
- Czy Młyny Rothera mają potencjał do bycia trzecim miejscem?
- Jakie (dobre) praktyki stosują Młyny Rothera w kontekście wypełniania swojej misji i tworzenia miejsca otwartego na społeczność lokalną?

Młyny Rothera na Wyspie Młyńskiej

Fot. mat. pras.

źródło: <https://regiony.rp.pl/z-regionow/art39472691-nowy-cud-polski-bydgoska-wyspa-mlynska> (dostęp: 27.06.24)

C. GŁÓWNE WNIOSKI

- 01 **Rewitalizację Młynów Rothera należy uznać za udaną** – mieszkańcy i użytkownicy zauważają zmiany, jakie zaszły w ostatnich latach w badanej przestrzeni, i pozytywnie się do nich odnoszą.

- 02 **Stale zwiększająca się oferta programowa skierowana do różnych grup społecznych sprzyja aktywizacji i integracji lokalnej społeczności.**

- 03 **Użytkownicy Młynów Rothera rozumieją i doceniają sposób funkcjonowania instytucji.**

- 04 **Wśród gości Młynów Rothera oraz osób odwiedzających wyspę rośnie świadomość na temat oferty programowej instytucji.**

- 05 **Walory architektoniczne oraz możliwość wejścia na taras widokowy sprawiły, że Młyny Rothera stały się wizytówką miasta** – chętnie odwiedzają je turyści, często w towarzystwie mieszkańców.

- 06 **Program instytucji tworzony jest w dialogu z gośćmi i przy ich udziale.**

- 07 **Pracownicy Młynów Rothera wsłuchują się w opinie i potrzeby gości** – stale poprawiają przestrzeń pod kątem zgłaszanych uwag i potrzeb użytkowników.

- 08 **Wraz z rozwojem oferty programowej i dostosowywaniem przestrzeni Młyny Rothera stają się coraz bardziej dostępne dla osób z różnego rodzaju ograniczeniami i niepełnosprawnościami.**

- 09 **Młyny Rothera realizują działania prospołeczne, współpracując z licznymi organizacjami pozarządowymi.**

-
- 10** Młyny Rothera realizują szereg dobrych praktyk tworzenia i zarządzania działalnością zaangażowanej społecznie instytucji kultury.
-
- 11** Młyny Rothera jeszcze nie są trzecim miejscem dla mieszkańców Bydgoszczy, niemniej wykazują wiele jego cech i mają potencjał, aby stać się nim w przyszłości.
-
- 12** W chwili badania dotarcie do budynku Młynów Rothera było utrudnione dla niektórych grup (np. seniorów lub osób z niepełnosprawnościami).
-
- 13** Podczas badania przestrzeń wewnątrz budynku nie była wystarczająco dobrze (i spójnie językowo) oznaczona, a zbyt mała liczba siedzeń oraz ich kształt utrudniały części odwiedzających korzystanie z nich.

Przebieg badania

A. Przygotowania

Przed rozpoczęciem badania, studenci spotkali się z przedstawicielami władz Bydgoszczy oraz dyrekcją Centrum Nauki i Kultury Młyny Rothera w celu rozpoznania charakteru działalności instytucji. Spotkanie pomogło w identyfikacji potencjalnych tropów badawczych, co pozwoliło na sformułowanie pytań i postawienie hipotezy.

B. Analiza danych zastanych

W ramach pierwszej fazy badania dokonano **analizy treści** na temat Młynów Rothera pochodzących z:

- lokalnej i krajowej prasy,
- opinii Google,
- mediów społecznościowych (Facebook i Instagram),
- strony internetowej Centrum Nauki i Kultury Młyny Rothera (<https://mlynYROthera.pl/>),
- literatury poświęconej historii Młynów Rothera.

Analiza treści z licznych źródeł pozwoliła na poznanie historii Młynów Rothera oraz procesu przemiany przestrzeni. W tej części badania badacze zapoznali się również z narracjami na temat Młynów, a także ze stosunkiem mieszkańców do Centrum Nauki i Kultury. Przyjrano się też temu, co dzieje się w Młynach Rothera oraz jak wygląda strategia komunikacyjna instytucji. Innymi słowy, w jaki sposób miejsce opowiada o sobie i swojej działalności, a także, czym chce przyciągać do siebie mieszkańców i użytkowników.

Historia Młynów Rothera

Historia Młynów Rothera sięga 1842 r., kiedy to pruski minister rolnictwa Christian Rother podjął decyzję o wykupieniu i rozbudowie istniejących w tym miejscu młynów. W rozbudowanym młynie znalazło się 12 kamieni młyńskich oraz 2 spichlerze. Ostatecznie młyn zaczął działać w 1852 r. Nazwany na cześć ministra-pomysłodawcy obiekt stał się 1 z najnowocześniejszych zakładów tego typu w Europie. Jako państwowe (pruskie) przedsiębiorstwo Młyny Rothera produkowały około 40 ton mąki dziennie (dla porównania to ładowność prawie dwóch TIR-ów)^{3,4}, która w większości trafiała do Berlina, Szczecina oraz portów nad Renem, skąd transportowano ją dalej (nawet za ocean).

Po I wojnie światowej, gdy Bydgoszcz ponownie znalazła się w granicach Polski, Młyny Rothera przejęła gmina, a w 1921 r. stały się własnością Skarbu Państwa i kontynuowały działalność produkcyjną. Było tak do wybuchu II wojny światowej, kiedy to – stając się własnością skarbu III Rzeszy – znalazły się pod stałą kontrolą władz okupacyjnych. Nie wiadomo jednak, jaką wtedy pełniły funkcję.

Podczas wyzwania miasta budynki Młynów Rothera nie ucierpiały, ale ich wyposażenie wywieziono na wschód. Po wojnie ponownie trafiły w ręce Skarbu Państwa, a w 1948 r. zostały przekazane w zarząd Polskich Zakładów Zbożowych. Od tego czasu pełniły jedynie funkcję magazynową, która przez brak niezbędnych remontów i konserwacji stale traciła na znaczeniu.

W 1992 r. Młyny Rothera wraz z innymi obiektami na terenie wyspy wpisano do rejestru zabytków ze względu na walory architektoniczne. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX w. obiekt sprywatyzowano, a nowy właściciel planował stworzyć w tym miejscu m.in. hotel i park rozrywki⁵. Zamiały inwestora nie doszły do skutku, a pozostawiony bez odpowiednich zabezpieczeń budynek zaczął niszczeć.

3. <https://mlynYROthera.pl/historia-miejsc/> (dostęp: 17.06.2024).

4. <https://bibliotekanauki.pl/articles/218254.pdf> (dostęp: 17.06.2024)

5. <https://bibliotekanauki.pl/articles/218254.pdf> (dostęp: 17.06.2024).

W 2013 r. władze Bydgoszczy zdecydowały się wykupić teren i rozpocząć proces rewitalizacji obszaru Wyspy Młyńskiej. W kwietniu 2021 r. firma Budimex zakończyła prace budowlane, które dotyczyły *przebudowy, rozbudowy i zmiany sposobu użytkowania Młyna Rothera, Spichrza Zbożowego, Spichrza Mącznego oraz Łazienek na potrzeby wielofunkcyjnego obiektu usługowego*⁶. W konsekwencji Bydgoszcz zyskała prawie 13 000 m² powierzchni użytkowej w centrum miasta. *Inwestycja kosztowała 95 mln zł, z czego ponad 30 mln zł wyniosło wsparcie ze środków europejskich*⁷.

Równoległe do prac budowlanych w 2019 r. decyzją władz miasta powołano nową samorządową instytucję Park Kultury, której misją było „wypełnienie życiem” zrewitalizowanej przestrzeni. Z założenia Młyny Rothera miały się stać wielofunkcyjną instytucją społeczno-kulturalną współtworzoną w partnerstwie z lokalną społecznością⁸.

Młyny Rothera na początku XX wieku

Fot. Pit1233, źródło: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=6520562>, (dostęp: 26.06.24.)

6. <https://inzynierbudownictwa.pl/mlyny-rothera-w-bydgoszczy-zdjecia/> (dostęp: 17.06.2024).

7. <https://mlynrothera.pl/historia-miejsca/> (dostęp: 17.06.2024).

8. <https://bydgoszcz.eu/rewitalizacja-mlynow-rothera-na-finiszu/> (dostęp: 17.06.2024).

Działalność i filozofia Młynów Rothera obecnie

Centrum Nauki i Kultury Młyny Rothera otwarto dla publiczności w 2021 r. – początkowo dla zwiedzających udostępniono taras widokowy, zewnętrzne tarasy oraz hol z punktem informacyjnym. W pierwszych miesiącach odwiedzający mieli okazję zobaczyć efekty renowacji XIX-wiecznej architektury przemysłowej, a także dowiedzieć się, jakie plany dotyczące funkcjonowania Młynów Rothera mają pracownicy Parku Kultury.

W maju 2022 r. otwarto pierwszy lokal gastronomiczny, a w listopadzie pierwszą wystawę stałą *Węzły. Opowieść o mieście nad rzeką*. Z kolei w grudniu 2023 r. udostępniono drugą wystawę stałą *Młyn-Maszyna*⁹.

W międzyczasie w ramach pilotażu przestrzeni odbyła się pierwsza edycja Bydgoskich Dni Projektowych – miejskiego festiwalu designu i wzornictwa przemysłowego. Ponadto otwarto kolejne lokale gastronomiczne, m.in. Nowe Miejsce, które jest klubokawiarnią i przestrzenią służącą integracji i podejmowaniu działań międzypokoleniowych i wielokulturowych¹⁰.

Hasło oraz myśl przewodnia pracowników Parku Kultury – „Młyny w budowie”, nie tylko oznacza renowację obiektu, ale przede wszystkim organiczną pracę z lokalną społecznością i użytkownikami nad ofertą Młynów Rothera¹¹.

Ideą i celem działalności Młynów Rothera jest *wykorzystanie potencjału nauki i kultury do wszechstronnego rozwoju kompetencji poprzez: popularyzację nauki oraz edukacji; tworzenie przestrzeni do wszechstronnego rozwoju kreatywności; upowszechnianie wiedzy z zakresu tożsamości i dziedzictwa kulturowego miasta oraz regionu, ze szczególnym uwzględnieniem tożsamości wodnej* – czytamy w uchwale Rady Miasta¹².

Aby stworzyć ku temu możliwie dobre warunki, oprócz stałych wystaw w Młynach Rothera przeznaczono przestrzeń na wystawy czasowe, sale konferencyjne i warsztatowe, przestrzeń dla rodzin, pracownie edukacyjne, laboratoryjne, warsztatowe czy kulinarne. Ponadto w ramach wystawy stałej powstanie Centrum Wiedzy o Mózgu. Nie zabrakło również miejsc wspierających działalność kreatywną takich jak sale coworkingowe. Zarezerwowano też przestrzeń pod działalność księgarni oraz sklepu z designem czy restauracji¹³.

Obecnie nie wszystkie z wymienionych elementów działalności Młynów Rothera zostały oddane do użytku, niemniej prace aranżacyjne trwają, a pracownicy wraz z mieszkańcami, lokalnymi artystami czy organizacjami pozarządowymi stale pracują nad doskonaleniem i wzbogacaniem oferty Centrum Nauki i Kultury.

Młyny Rothera
Fot. Mariusz Guć, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=130996234>
(dostęp: 26.06.24).

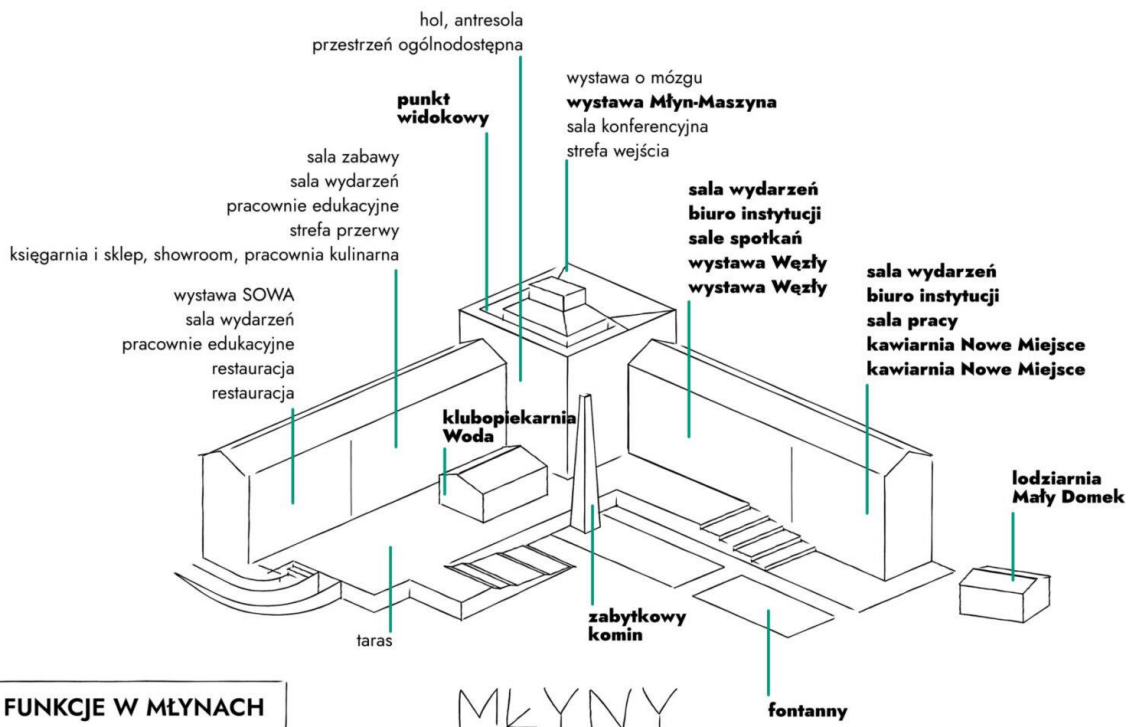
9. <https://mlynYROthera.pl/historia-miejsca/> (dostęp: 17.06.2024).

10. Tamże.

11. <https://bydgoszcz.eu/rewitalizacja-mlynow-rothera-na-finishu/> (dostęp: 17.06.2024).

12. Uchwała nr LX/1211/22 Rady Miasta Bydgoszczy z dnia 26 października 2022 r. zmieniająca uchwałę w sprawie utworzenia instytucji kultury pod nazwą Park Kultury w Bydgoszczy oraz nadającej statut instytucji kultury Centrum Nauki i Kultury Młyny Rothera, http://edzienniki.bydgoszcz.uw.gov.pl/eli/POL_WOJ_KP/2022/5678/ogl/pol/pdf (dostęp: 24.05.2023).

13. <https://mlynYROthera.pl/mlyny-co-jeszcze-przed-nami/> (dostęp: 17.06.2024).

Obecne i zaplanowane funkcje Młynów Rothera
źródło: <https://mlynyrothera.pl/mlyn-y-co-jeszcze-przed-nami/> (dostęp 20.05.24).

Wydarzenia w Młynach Rothera. Fot. A. Hilbert
źródło: <https://mlynyrothera.pl/> (dostęp: 19.06.2024).

Przekształcone wnętrze właściwego młyna i drewniane konstrukcje we wnętrzu skrzydła dawnego spichrza mącznego.
Fot. Jerzy S. Majewski
źródło: <https://miastartytm.pl/bydgoszcz-mlyny-rothera-i-udzial-budimexu-w-ich-renowacji/> (dostęp: 17.06.2024).

C. Badanie terenowe

Spacer rozpoznawczy – wizja lokalna

Druga faza badania miała charakter terenowy. Badacze zaczęli od spaceru rozpoznawczego, podczas którego wstępnie zapoznali się ze wszystkimi przestrzeniami dostępnymi dla publiczności wewnątrz budynku (wystawą stałą *Węzły. Opowieść o mieście nad rzeką*, wystawą czasową *Koloryt gwary miejskiej*, tarasem widokowym, lokalem Nowe Miejsce), a także na zewnątrz w obszarze całej Wyspy Młyńskiej.

Celem spaceru wewnątrz było wstępne zorientowanie się w topografii budynku, a także zebranie pierwszych refleksji i odczuć na temat aranżacji przestrzeni, panującej w niej atmosfery oraz korzystających z niej typów i grup użytkowników.

Z kolei spacer na zewnątrz pozwolił na zrozumienie kontekstów przestrzennych, w których funkcjonują Młyny Rothera.

Obserwacja nieuczestnicząca

Kolejnym elementem badania była **obserwacja nieuczestnicząca**, którą studenci prowadzili każdego dnia badania terenowego, zarówno podczas samodzielnych spacerów, jak i podczas oprowadzania przez pracowników po wystawie i całym kompleksie.

W trakcie obserwacji badacze, przyglądając się użytkownikom przestrzeni, brali pod uwagę następujące kategorie i pytania pomocnicze:

- **Kryteria demograficzne** – Jakiej płci i w jakim wieku są użytkownicy? Czy przebywają w przestrzeni indywidualnie, czy np. z rodziną/znajomymi?
- **Aktywność** – Co robią użytkownicy? Gdzie to robią?

- **Wspólnota/relacje/otwartość** – Czy użytkownicy się znają? Czy wchodzą w interakcje? Na czym polegają interakcje? Czy i o czym rozmawiają?
- **Poruszanie się** – W jaki sposób użytkownicy poruszają się po Młynach Rothera? Czy czują się swobodnie? Czy są zagubieni? Czy potrzebują planu budynku lub pomocy pracowników?

Pogłębione wywiady indywidualne

W trakcie badań terenowych przeprowadzono **6 indywidualnych wywiadów pogłębionych** z pracownikami i kierownikami poszczególnych działów oraz dyrektorem Młynów Rothera. Scenariusz wywiadu opracowano na podstawie analizy danych zastanych oraz wstępnych rozmów przeprowadzonych na etapie przygotowawczym. Pytania odnosiły się do kategorii takich jak: **zmiana przestrzeni i funkcji Młynów Rothera, obecne i projektowane funkcje Młynów Rothera, a także idei trzeciego miejsca w kontekście działalności instytucji.**

Krótkie, nieformalne rozmowy z przechodniami (tzw. rozpytki)

W trakcie badań przeprowadzono również rozmowy z gośćmi Młynów Rothera oraz przechodniami spacerującymi w okolicy. Rozmowy te posłużyły pogłębieniu i wzbogaceniu obserwacji oraz analizy danych zastanych o komentarze osób przebywających w kompleksie. W trakcie tego etapu badania poruszano zagadnienia takie jak: **częstotliwość odwiedzin Młynów Rothera, cele wizyty, wrażenia dotyczące przestrzeni czy spostrzeżenia na temat oferty oraz działalności instytucji.**

Wyniki badania

W celu diagnozy potencjału Młynów Rothera w kontekście pełnienia funkcji trzeciego miejsca zbadano przestrzeń instytucji oraz jej działalność pod kątem 8 przywołanych wcześniej cech, takich jak:

1. **różnorodność użytkowników,**
2. **atmosfera,**
3. **dostosowanie miejsca do charakteru i potrzeb lokalnej społeczności,**
4. **wygoda i funkcjonalność,**
5. **oferta,**
6. **działalność społeczna,**
7. **lokalizacja,**
8. **wzmacnianie więzi społecznych.**

Różnorodność użytkowników

W trakcie prac projektowych, planując renowację budynku, uwzględniono potrzeby różnorodnych grup użytkowników w duchu **projektowania uniwersalnego**¹⁴. W Młynach Rothera zamontowano windy oraz utworzono szerokie drzwi i korytarze umożliwiające poruszanie się osobom z niepełnosprawnościami.

Z relacji pracowników wynika, że instytucja w chwili badania była otwarta jedynie w około 30%. Udostępnienie dla publiczności tylko części kompleksu było dla pracowników okazją do obserwacji i rozmów z użytkownikami w celu diagnozy ich potrzeb oraz sposobów poruszania się i wykorzystywania przestrzeni. Na podstawie tzw. **prototypowania przestrzeni** pracownicy wprowadzają zmiany i udoskonalenia zapewniające dostępność dla coraz większej grupy użytkowników zgodnie z myślą przewodnią „Młyny w budowie”. Jednocześnie, obserwując zachowania odwiedzających, pracownicy uczą się na błędach i identyfikują oraz likwidują bariery i rozwiązania, które utrudniają korzystanie z przestrzeni.

Zdaniem pracowników obecne w chwili badania oznaczenia, komunikaty oraz niektóre rozwiązania mają charakter tymczasowy. Z założenia część z nich zostanie zmodyfikowana pod kątem potrzeb użytkowników zidentyfikowanych podczas pierwszych miesięcy działalności instytucji. Przykładem tego typu zmian jest wytyczenie linii na podłodze oznaczających kierunek zwiedzania, które pracownicy dodali po tym, gdy zauważyli, że część odwiedzających gubi się w przestrzeni Młynów Rothera.

Jednocześnie rozmówcy-pracownicy podkreślają, że od samego początku uczestniczą w szkoleniach służących nauce pracy z użytkownikami o różnorodnych potrzebach i ograniczeniach. Instytucja prowadzi m.in. projekt „Kultura bez barier”, w konsekwencji którego na wystawie stałej pojawiły się audiodeskrypcje oraz oznaczenia tyflograficzne, zapewniające dostępność wystawy dla osób niewidomych.

Dużo wynieśliśmy z weekendu otwarcia, gdy w ciągu kilku dni przez Młyny przewinęło się prawie 19 000 osób. Od razu mieliśmy informację zwrotną dotyczącą tego, co poprawić, usprawnić i w jaki sposób się komunikować [...] również w ramach projektów przechodzimy różne szkolenia, np. jak obsługiwać grupy ze specjalnymi potrzebami [...]. To niezwykle cenne w kontakcie z takimi osobami, żeby wiedzieć, jak się zachować i nie popełnić faux pas. Projektując stronę internetową, pilnowaliśmy, by była zgodna ze standardami WCAG.

– przedstawicielka **Działu Komunikacji**

¹⁴. Projektowanie uniwersalne – poprzez projektowanie uniwersalne należy rozumieć projektowanie produktów, środowiska, programów i usług, w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Więcej o projektowaniu uniwersalnym: <https://cewis.uw.edu.pl/projektowanie-uniwersalne-koncepcja-i-zrodla-wiedzy/> (dostęp: 18.06.2024).

Niemniej podczas spacerów i obserwacji badacze dostrzegli kilka elementów przestrzeni, które wciąż utrudniają korzystanie z Młynów Rothera. Ciężkie drzwi wejściowe nie posiadają automatycznych otwieraczy, co utrudnia wejście do budynku osobom starszym, na wózkach inwalidzkich lub rodzicom z wózkami dziecięcymi.

Ponadto oznaczenia i informacje dotyczące pomieszczeń bywają mało widoczne i niespójne językowo – część z nich jest tylko w języku polskim, część w języku polskim, angielskim i ukraińskim. Tylko niektóre elementy przestrzeni oznaczono tabliczkami w języku Braille'a.

Atmosfera

Budynek zachował swój industrialny i historyczny klimat. Z zewnątrz uwagę przykuwa charakterystyczna dla XIX-wiecznego budownictwa pruskiego elewacja stworzona z czerwonej cegły oraz drewnianych belek ułożonych w kształt kratownicy, tzw. mur pruski, a także wykusze, na których w przeszłości działały urządzenia dźwigowe służące do załadunku worków z mąką i zbożem¹⁵.

Wewnątrz budynku zachowano część oryginalnych elementów architektonicznych, m.in. łuki nad dawnymi przejściami. Z kolei współczesne elementy konstrukcyjne utrzymano w stylistyce industrialnej, wykorzystując stalowe i drewniane belki. Wnętrze Młynów Rothera sprawia wrażenie spójnego i estetycznego. Hol budynku jest przestronny, a w salach w Spichrzu Mącznym i Zbożowym unosi się zapach drewna.

Z przeprowadzonych rozmów z pracownikami wynika, że nad estetyką budynku czuwa tzw. zespół do spraw estetyki Młynów Rothera składający się z pracowników Działu Programowego, Komunikacji, Technicznego oraz Gościnności. Pracownicy dbają również o przyjazną atmosferę.

Pod koniec 2021 r. w holu obiektu utworzono punkt informacyjny zwany Zaczynem. Nazwa jest metaforą stworzenia czegoś nowego na bazie starego, tak jak w przypadku robienia chleba, gdy wykorzystuje się zaczyn, czyli część surowego ciasta z poprzedniego wypieku. W chwili otwarcia Zaczynu wystawy nie były jeszcze udostępnione, a większość budynku była pusta. Rolą pracowników Zaczynu było nawiązanie relacji z gośćmi. Chodziło o to, aby zaprosić ich do środka, przywitać, opowiedzieć o tym, co będzie się działo w budynku w nadchodzącej przyszłości. Wraz z rozwojem oferty i otwarciem pierwszej stałej wystawy Zaczyn wyewoluował w Dział Gościnności, którego zadaniem jest przywitanie gości i zaopiekowanie się odwiedzającymi Młyny zarówno podczas regularnych dni działalności, jak i specjalnych wydarzeń. W pracę działu angażuje się wielu wolontariuszy.

Użytkownicy Młynów Rothera – jak wynika z przeprowadzonych z nimi rozmów – doceniają to, że ktoś ich wita i sam z siebie opowiada o budynku, jego historii i tym, co można w nim zobaczyć lub zrobić. Tego typu działania ułatwiają gościom poruszanie się po budynku i zmniejszają dystans pomiędzy obsługą a gośćmi.

Atmosferę przestrzeni możemy odczuwać wszystkimi zmysłami, z tego powodu warto wspomnieć o tym, że w funkcjonującej w Młynach klubokawiarni Nowe Miejsce z głośników słychać playlistę przygotowaną przez 1 z pracowników Działu Programowego. Lista utworów liczy kilka tysięcy pozycji, jej autorka wybrała piosenki pochodzące z różnych stron świata i w różnych językach. Autorzy, których utwory znalazły się na playliście, zostali zweryfikowani pod kątem swoich postaw i wypowiedzi przywoływanych w mediach, aby wykluczyć autorów oskarżanych o wypowiedzi lub epizody ksenofobiczne, faszystowskie czy proputinowskie.

15. J. S. Majewski, Bydgoszcz. Młyny Rothera i udział Budimexu w ich renowacji, Miasta Rytm, 20.02.2023, <https://miastarytm.pl/bydgoszcz-mlyny-rothera-i-udzial-budimexu-w-ich-renowacji/> (dostęp: 24.05.2023).

Z rozmów z gośćmi wynika, że muzyka odtwarzana w przestrzeni Młynów jest dla nich atrakcyjna, chwalą możliwość wypicia kawy przy akompaniamencie piosenek m.in. żydowskich, francuskich, ukraińskich czy baskijskich.

Tworzenie przyjaznej i otwartej atmosfery utrudnia brak czytelnych, zewnętrznych oznaczeń informacyjnych zachęcających do wejścia. Podczas obserwacji zauważono wielu przechodniów, którzy z zaciekawieniem zaglądali przez szyby, aby sprawdzić, co kryje się w środku. Jednocześnie u części z nich widoczna była niepewność, ludzie nie wiedzieli, czy budynek jest otwarty dla osób z zewnątrz.

Ponadto wiele pomieszczeń w środku jest zamkniętych i mogą do nich wejść tylko pracownicy, którzy otwierają drzwi za pomocą magnetycznej karty, co u niektórych może wywoływać skojarzenia z przestrzenią biurową, do której dostęp jest ograniczony, a nie otwartą przestrzenią kultury, która stara się być gościnna.

Kubatura budynku sugeruje, że jest to miejsce, w którym dużo się dzieje. Jednak w trakcie badania wnętrza Młynów Rothera nie tętniło życiem, tak jak można byłoby się tego spodziewać. Szczególnie newralgiczne pod tym względem są poniedziałki, gdy – tak jak w wielu instytucjach kultury i muzeach – wystawa stała jest zamknięta.

Dostosowanie miejsca do charakteru i potrzeb lokalnych społeczności

Młyny Rothera działają zgodnie z zasadą gościnności, która powstała na bazie koncepcji **rozwój publiczności** (audience development). Polega ona na badaniu potrzeb odbiorców, rozwijaniu zainteresowań publiczności i angażowaniu ich w działania instytucji¹⁶. Pracownicy Młynów starają się włączyć społeczność Bydgoszczy i innych gości w działania i tworzenie programu, tak aby jak największej osób mogło czuć się w Młynach jak u siebie.

Staramy się [...], aby również nasi goście mieli wpływ na nasz program, to, w jaki sposób pracujemy, w jaki sposób jesteśmy dla nich dostępni, co możemy im zaoferować. Staramy się pobudzać oddolne, lokalne inicjatywy, tworzyć przyjazną i bezpieczną przestrzeń wymiany doświadczeń, opinii [...]. Czasami ta wymiana jest trudna, gdy dowiadujemy się, ile rzeczy musimy poprawić, czy jakie wyzwania przed nami stoją, choć trzeba przyznać, że to jest największa wartość.

– pracownica **Działu Gościnności**

Początki tego typu wymiany zauważalne były już w pierwszych miesiącach działania Młynów Rothera, gdy wewnątrz był dostępny jedynie hol, Zaczyn oraz taras widokowy. Odwiedzający, zachęceni otwartą postawą pracowników, zaczęli dzielić się swoimi spostrzeżeniami i uwagami.

Z czasem udostępniono pierwszą wystawę stałą i czasową. Bardzo szybko goście zwrócili uwagę na to, że po skorzystaniu z oferty Młynów, aby coś zjeść lub wypić kawę, muszą wyjść na zewnątrz i skorzystać z okolicznych lokali gastronomicznych. W odpowiedzi na zasygnalizowaną potrzebę, nie czekając na otwarcie przewidzianej w projekcie restauracji i klubokawiarni, władze Młynów otworzyły tymczasową kawiarnię typu pop-up, we współpracy z 1 z bydgoskich kawiarni Parzymy Tutaj.

Od kwietnia 2023 r. Młyny Rothera cieszą się obecnością stałej klubokawiarni Nowe Miejsce, a z rozmów z pracownikami wynika, że w planach jest otwarcie restauracji oraz sezonowej kawiarni na tarasie widokowym.

Istniejąca klubokawiarnia jest dobrym przykładem tego, w jaki sposób instytucja kultury może dostosować się do potrzeb lokalnej społeczności. Nowe Miejsce z założenia miało być przestrzenią dialogu, spotkań i wymiany pomysłów. Lokal w obecnym kształcie powstał niejako w konsekwencji wojny na Ukrainie i przybycia do Polski setek tysięcy uchodźców wojennych.

Młyny stworzyły przestrzeń kawiarni we współpracy z miastem oraz IKEA Bydgoszcz, która w zamian za udostępnienie Nowego Miejsca na potrzeby uchodźców wyposażyła i zaaranżowała przestrzeń lokalu.

W Nowym Miejscu odbywają się różnorodne wydarzenia, m.in. dedykowane mniejszościom oraz osobom z doświadczeniem uchodźczym. To miejsce, w którym poprzez otwartą dyskusję i wymianę doświadczeń tworzą się nowe inicjatywy, których przykładem jest współpraca Młynów Rothera z kliniką weterynaryjną. W konsekwencji przypadkowej rozmowy pomiędzy pracownikami Młynów i wspomnianej kliniki zorganizowano warsztaty z przygotowywania zdrowych i bezpiecznych smakołyków dla zwierząt.

Młyny Rothera jako nowa instytucja na bydgoskiej mapie kultury stale się rozwijają. Pracownicy w rozmowach z badaczami podkreślali, że ciągle się uczą, badają potrzeby użytkowników oraz ewaluują swoją pracę. Zwracają uwagę na to, jakie wydarzenia cieszą się popularnością i co interesuje gości. To wszystko po to, aby pogodzić wizję i program instytucji z pomysłami na funkcjonowanie Młynów pochodzącymi z zewnątrz, od gości.

Dostosowanie przestrzeni do potrzeb lokalnej społeczności to nie tylko słuchanie i reagowanie na spostrzeżenia odwiedzających. Jeszcze przed otwarciem Młynów Rothera przeprowadzono **konsultacje z Komisją Dialogu Obywatelskiego ds. Kultury w Bydgoszczy**.

Przedstawiciele różnych organizacji pozarządowych zostali zapytani o to, czego by potrzebowali, aby zorganizować w Młynach wydarzenia takie jak warsztaty, wystawy czy koncerty. Uzyskane w ten sposób odpowiedzi były cenną wskazówką dla pracowników Młynów podczas aranżacji wnętrza czy wyposażania ich w niezbędny do organizacji różnorodnych wydarzeń sprzęt.

Bardzo ciekawe doświadczenie [...]. Liczyliśmy na to, że oni wszyscy poczują się zaproszeni do tego, żeby razem z nami uczestniczyć w procesie tworzenia Młynów. Sądząc po wydarzeniach, które później u nas organizowali, wydaje się, że nam się udało.

– pracownica **Działu Programowego**

Kolejnym narzędziem do promowania programu i oferty instytucji, a także poznawania opinii i pomysłów bydgoszczan na działanie Młynów Rothera jest wózek konsultacyjny. Czyli mobilny punkt konsultacji społecznych. To narzędzie partycypacji społecznej, które wielokrotnie sprawdziło się na ulicach wielu miast podczas licznych konsultacji. W trakcie badania pracownicy przyznali, że jeszcze nie mieli okazji, aby wykorzystać wózek poza instytucją, twierdzili jednak, że sprawdził się wewnątrz budynku podczas organizowanych w Młynach wydarzeń.

Wygoda i funkcjonalność

Budynek Młynów Rothera z założenia został zaprojektowany jako przestrzeń wielofunkcyjna. Sale wystaw czasowych oraz zewnętrzny taras wydają się być łatwo adaptowalne pod organizację różnorodnych wydarzeń. Wspomniana wcześniej winda oraz szerokie korytarze ułatwiają poruszanie się po budynku osobom z ograniczeniami ruchu czy rodzicom z wózkami dziecięcymi.

W holu znajdują się siedziska w formie puf, które można przenosić, co może być udogodnieniem dla grup np. czekających na oprowadzanie po wystawie. Niemniej podczas obserwacji zauważono, że ich liczba jest niewystarczająca w stosunku do liczby odwiedzających. Brak oparcia oraz dosyć niska wysokość siedzisk mogą stanowić barierę, utrudniać wykorzystanie ich przez osoby starsze.

Po wejściu do budynku można skorzystać z ogólnodostępnych wieszaków, które ustawiono zamiast tradycyjnej szatni z numerkami i obsługą. Swobodny dostęp do szatni może budzić obawy wśród części odwiedzających. Z drugiej strony jest to przejaw budowania zaufania oraz tworzenia przestrzeni, w której goście czują się jak u siebie w domu.

W słoneczne dni górna część budynku silnie się nagrzewa. W trakcie badania na najwyższym piętrze panowała wysoka temperatura, co przy dużej liczbie gości może obniżać komfort zwiedzania. Wspomniany brak zadaszenia na tarasie widokowym ogranicza możliwość dłuższego spędzenia czasu w tej przestrzeni w upalne dni.

W pierwszych miesiącach po otwarciu pracownicy Młynów Rothera przeprowadzili badanie, które polegało na rejestracji wideo tego, w jaki sposób goście poruszają się po tarasie zewnętrznym (na parterze) oraz w których miejscach spędzają czas.

Na podstawie pomiarów zdiagnozowano punkty, w których umieszczono wielofunkcyjne meble. Jednak oprócz tej instalacji zaprojektowanej przez Izabelę Bołoz¹⁷ na tarasie podczas badania nie było innych siedzisk – wiele osób, szczególnie młodzież, siadało bezpośrednio na deskach podłogowych.

Taras zewnętrzny również nie jest zadaszony ani wyposażony w parasole – zauważono, że wielu użytkowników poszukuje cienia m.in. przy elewacji budynku czy w okolicy kawiarni, przy której z kolei nie ma miejsc siedzących.

Taras zewnętrzny Młynów Rothera
Fot. Urząd Miasta Bydgoszczy

Oferta

W chwili badania budynek był otwarty dla gości tylko w około 30%. Na podstawie rozmów z pracownikami ustalono, że oferta jest cały czas rozwijana i dostosowywana. Pracownicy, planując działania Młynów Rothera, uwzględniają opinie gości, zarówno te zasłyszane podczas wydarzeń, jak i te wyrażone w komentarzach w mediach społecznościowych czy opiniach Google.

Nie zależy nam, aby wskazać sobie konkretną grupę odbiorców i do niej dotrzeć [...]. Chcemy, żeby każdy w naszej ofercie znalazł coś dla siebie.

– przedstawicielka **Działu Programowego**

Zgodnie z uchwałą Rady Miasta¹⁸ celem działalności Młynów Rothera jest wykorzystanie potencjału nauki i kultury do wszechstronnego rozwoju kompetencji poprzez:

1. **popularyzację nauki oraz edukacji,**
2. **tworzenie przestrzeni do wszechstronnego rozwoju kreatywności,**
3. **upowszechnianie wiedzy z zakresu tożsamości i dziedzictwa kulturowego miasta oraz regionu, ze szczególnym uwzględnieniem tożsamości wodnej.**

Oferta programowa przygotowana jest w oparciu o 3 filary:

1. **dziedzictwo,**
2. **kreatywność,**
3. **naukę.**

W poszczególnych wydarzeniach nacisk na wymienione elementy jest rozłożony inaczej, co stanowi potencjał do rozszerzania grup użytkowników.

W pierwszej fazie badania, podczas analizy danych zastanych, przeanalizowano liczbę informacji o wydarzeniach organizowanych w Młynach Rothera zamieszczonych na stronie internetowej instytucji w dniach 1.03.2023 – 30.04.2024 r.

W analizowanym okresie zamieszczono informacje o 56 wydarzeniach (27 w marcu oraz 29 w kwietniu), wliczono również te odbywające się cyklicznie.

Do wydarzeń cyklicznych zaliczają się: spotkania dla kobiet, które doświadczyły migracji; warsztaty jogi; Międzynarodowy Klub Rozmowy dla młodzieży w wieku 13–19 lat; Kulturalne Opowieści Miejskich Praktyk oraz Tradycji; Młyński Rozmownik; Spotkania Pasjonatów Technologii. W zależności od wydarzenia prowadzone są one w języku polskim, ukraińskim, rosyjskim i angielskim. Część z nich z założenia jest międzynarodowa lub dedykowana konkretnej mniejszości. Jedno z wydarzeń odbywało się również w polskim języku migowym.

Spośród 56 wydarzeń 20 stanowiły kolejne edycje wydarzeń cyklicznych. Najczęściej odbywały się one w języku polskim, a w drugiej kolejności w ukraińskim. Filary, na podstawie których tworzona jest oferta programowa, były reprezentowane dość równomiernie.

Zauważono, że element kreatywności jest łączony z dziedzictwem. Zdarza się, że wydarzenie prowadzone w języku ukraińskim jest tłumaczone na język polski, ale nie odwrotnie. Część wydarzeń odbywa się w obu językach.

W analizowanym okresie najczęstszym wydarzeniem był Klub Kobiet organizowany przez Fundację EMIC, podczas którego mieszkanki Bydgoszczy dzielą się doświadczeniami migracyjnymi i uchodźczymi. Z uwagi na specyficzny i osobisty charakter wydarzenia jest ono zamknięte dla publiczności z zewnątrz i prowadzone w języku rosyjskim.

Liczba 56 wydarzeń w ciągu 2 miesięcy wydaje się duża, jednak po odliczeniu wydarzeń cyklicznych okazuje się, że jest wiele dni w miesiącu, podczas których w Młynach Rothera dostępna jest tylko wystawa stała.

Z analizy informacji zamieszczonych na stronie kompleksu oraz rozmów z gośćmi wynika, że część opisów wydarzeń jest niepełna i chaotyczna. Zdarza się, że brakuje informacji o cykliczności wydarzenia lub o tym, że będzie ono tłumaczone na inny język. Zidentyfikowano 1 wydarzenie, które – mimo iż jest organizowane cyklicznie – nie było zamieszczone na stronie w zakładce „Wydarzenia i wystawy czasowe”.

Podczas badania przeprowadzono rozmowy z odwiedzającymi Młyny oraz uczestnikami poszczególnych wydarzeń. Opinie gości na temat oferty programowej są podzielone i uzależnione od częstotliwości odwiedzin i „przywiązania” do instytucji. Osoby, które częściej odwiedzają instytucję, z reguły są zadowolone z oferty. Twierdzą, że w Młynach *dużo się dzieje i instytucja jest wręcz strategicznie ważnym miejscem dla Bydgoszczy.*

Z kolei osoby rzadziej odwiedzające Młyny Rothera nie odnoszą się do nich jednoznacznie pozytywnie. Pojawiają się opinie o panującej pustce w instytucji.

Jednocześnie wiele osób jako zaletę miejsca wskazuje to, że wejście na taras widokowy jest darmowe.

Mieszkańcy często odwiedzają taras widokowy i wystawę stałą, gdy oprowadzają rodzinę lub znajomych, którzy przyjechali do Bydgoszczy w celach turystycznych. Jednocześnie część z nich dodaje, że sami nie biorą udziału w organizowanych wydarzeniach.

Zdarzały się też głosy krytyczne, część osób jest zdania, że miejsce nie oferuje wystarczająco dużo z perspektywy potrzeb i zainteresowań młodzieży.

Wydaje się, że osoby śledzące stronę internetową instytucji oraz jej media społecznościowe zdecydowanie lepiej oceniają ofertę Młynów.

Jeden z eksponatów na wystawie *Młyn-Maszyna*
Fot. Urząd Miasta Bydgoszczy

Prowadzenie działalności społecznej

W regulaminie współpracy i udostępniania powierzchni w Młynach Rothera czytamy, że: *Współpraca partnerska obejmuje organizatorów będących organizacjami pożytku publicznego [...], osobami fizycznymi, uczelniami, szkołami, placówkami działającymi na rzecz upowszechniania kultury i/lub działającymi w sferze edukacji kulturalnej oraz instytucjami kultury*¹⁹.

Młyny są otwarte i zapraszają do współpracy wiele organizacji poprzez m.in. swoją stronę internetową, media społecznościowe i bezpośrednie rozmowy. Z wywiadów z pracownikami wynika, że również oni sami zwracają się do poszczególnych organizacji z propozycją nawiązania współpracy.

Niemniej promocja możliwości współpracy z Młynami Rothera nie jest widoczna w przestrzeni miasta. Podczas badania zauważono, że nawet w kawiarence obywatelskiej mieszczącej się w Bydgoskim Centrum Organizacji Pozarządowych i Wolontariatu nie ma żadnych informacji, plakatów czy ulotek, z których można się dowiedzieć o możliwości współpracy z Centrum Nauki i Kultury.

W analizowanym okresie Młyny Rothera współpracowały i udostępniały swoją przestrzeń 4 organizacjom (fundacjom i stowarzyszeniom):

1. **Stowarzyszeniu MY TEŻ**, którego misją założycielską było wsparcie rodziców i opiekunów dzieci z niepełnosprawnościami. Po wybuchu wojny na Ukrainie stowarzyszenie, w odpowiedzi na potrzeby przyjeżdżających do Bydgoszczy uchodźców, postanowiło im pomagać, organizując różnorodne zajęcia i warsztaty właśnie w przestrzeni Młynów;
2. **Stowarzyszeniu SLAVOS** – Słowiańska Pracownia Kultury i Dialogu, która w przestrzeni Centrum Kultury i Nauki Młyny Rothera stara się budować dobrosąsiedzkie relacje i wzmacniać więzi pomiędzy przedstawicielami narodów słowiańskich;
3. **Stowarzyszeniu Aktywności Miejskich „Rozkwit”**, które w Młynach organizowało m.in. warsztaty kulinarne w języku białoruskim i rosyjskim czy wspomniany Międzynarodowy Klub Rozmowy;
4. **Fundacji EMIC**, która działa na rzecz integracji, wsparcia i usamodzielniania się osób z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym.

To są współprace, które opierają się na tym, że wiemy, że te stowarzyszenia i fundacje robią bardzo dużo dobrego i po prostu nie mają na to przestrzeni. My z kolei mamy przestrzeń, którą warto wykorzystać w dobrej sprawie, więc razem mamy wszystko. Najczęściej zapraszamy organizację do Nowego Miejsca, to jest ta część Młynów, która z założenia ma służyć tego typu współpracy.

– pracownica **Działu Komunikacji**

Z rozmów z pracownikami wynika, że w przyszłości w Młynach będzie więcej przestrzeni przeznaczonej na potrzeby szerokokorozumianej działalności prospołecznej. W budynku Spichrza Zbożowego powstaje hub kreatywny – miejsce, które ma przyciągać mieszkańców Bydgoszczy (szczególnie młodzież) i dać im przestrzeń do pracy i poznawania się. Hub będzie miejscem rozwoju talentów i kompetencji uczestników szkoleń czy warsztatów. Ale przede wszystkim miejscem, w którym rodzić się będą nowe inicjatywy, m.in. dzięki strefie coworkingowej. Hub ma być odpowiedzią na problem, z którym mierzy się miasto, czyli odpływ młodych osób, które nie widzą dla siebie przyszłości w Bydgoszczy.

Jako instytucja kultury i nauki, chcemy, aby ludzie z różnymi talentami i pasjami mieli przestrzeń, w której mogą się rozwijać i realizować. Żeby mogli uwierzyć w swoje możliwości i wzajemnie się poznać, dzięki czemu mogą powstawać nowe inicjatywy. Do tego potrzebna jest fizyczna przestrzeń [...], musisz przyjść na kawę, spotkać się, pogadać..., żeby móc złapać pierwszy kontakt, wymienić się doświadczeniami, zainspirować się energią grupy... później rzeczy mogą dziać się różnie, ale to fizyczne miejsce determinuje pewien początek.

– pracownica **Działu Programowego**

Lokalizacja

Młyny Rothera znajdują się na Wyspie Młyńskiej w samym centrum Bydgoszczy nad rzeką Brdą. Ruch samochodowy oraz możliwość parkowania na wyspie zostały bardzo ograniczone jeszcze przed otwarciem Młynów. W czasie prowadzenia badań wjazd na wyspę był możliwy tylko dla państwowych i miejskich służb oraz dla pracowników i dostawców położonych na wyspie lokali.

W sąsiedztwie Wyspy Młyńskiej, w odległości około 400 m od Młynów Rothera, przy ul. Marszałka Focha znajdują się przystanki autobusowe i tramwajowe oraz przy ul. Grudziądzkiej parking P+R (Park and Ride). Na wyspę można się dostać również pieszo oraz rowerem, korzystając z kilku mostów i kładek. Nad skanalizowaną częścią Brdy, w południowej części wyspy wytyczono drogę dla rowerów, jednak przy wejściach do Młynów Rothera zamontowano zbyt małą liczbę stojaków rowerowych.

Ponadto część chodników i jezdni na wyspie została wykonana z bruku, co niewątpliwie ma walory estetyczne i stylistycznie pasuje do zabytkowej zabudowy wyspy, niemniej w znacznym stopniu utrudnia poruszanie się osobom z niepełnosprawnościami oraz rodzicom z wózkami dziecięcymi.

W trakcie badania w sąsiedztwie wyspy prowadzono prace drogowe, co wiązało się z ograniczeniami ruchu, w związku z czym dotarcie do Młynów było czasowo utrudnione.

Lokalizacja w centrum miasta, sąsiedztwo linii autobusowych i parkingów sprawia, że dla większości osób dotarcie do Młynów Rothera nie jest skomplikowane. Niemniej prawie całkowite ograniczenie ruchu samochodowego oraz nierówne nawierzchnie na części chodników sprawiają, że dla osób z niepełnosprawnościami oraz rodziców z małymi dziećmi dotarcie do Młynów może być wyzwaniem.

Z relacji pracowników wynika, że rozmawiają oni z urzędem miasta o możliwości warunkowego wpuszczenia na wyspę samochodów i utworzenia w sąsiedztwie Młynów przystanków typu K+R (Kiss and Ride), tak aby osoby ze szczególnymi potrzebami mogły dotrzeć jak najbliżej.

Tworzenie i wzmacnianie więzi społecznych

Młyny Rothera w ramach swojej działalności chcą pomagać w tworzeniu więzi społecznych, czego dowodzi współpraca z licznymi organizacjami pozarządowymi, a przede wszystkim działalność Nowego Miejsca. Pracownikom zależy na dotarciu do możliwie jak najszerszej publiczności, również osób często wykluczanych, takich jak seniorzy czy przedstawiciele mniejszości. Jednocześnie ograniczona (w chwili badania) oferta programowa sprawia, że do Młynów (oprócz tarasu widokowego) nie przychodzą ludzie z tak wielu środowisk, jak życzyliby sobie tego pracownicy. Wydaje się, że przed badaniem i w jego trakcie promocja działalności Młynów nie była wystarczająca. Osoby, które są trochę mniej zainteresowane życiem miasta lub nie trafiły do Młynów na wydarzenie organizowane przez zewnętrzną organizację mogą nie mieć świadomości na temat działalności i oferty instytucji. Jedną z osób spacerujących po Wyspie Młyńskiej, z którą rozmawiano podczas badania, nawet nie wiedziała, czym są i się zajmują Młyny Rothera.

Wydaje się również, że grupą, która wymaga większego zainteresowania i „zagospodarowania” jej czasu, jest młodzież. Po otwarciu tarasu zewnętrznego przestrzeń przed budynkiem Młynów stała się miejscem spotkań bydgoskich nastolatków. Oczywiście grupa ta nie jest jednorodna. Na podstawie obserwacji i rozmów z pracownikami możemy stwierdzić, że część młodzieży przychodzi w to miejsce po prostu się spotkać – siedzą na tarasie, rozmawiają, robią zdjęcia i filmy. Jednak część młodzieży przychodzi w to miejsce, aby spożywać alkohol i substancje psychoaktywne.

Jest to grupa, która zdaniem pracowników odstrasza część potencjalnych gości.

Pracownicy Młynów Rothera, chcąc wyjść naprzeciw przedstawionemu problemowi, podjęli własną inicjatywę. Twierdzą, że zależy im na tym, aby w jakiś sposób rozwiązać problem i jednocześnie zachęcają kłopotliwą młodzież do udziału i zaangażowania się w wydarzenia i działalność instytucji. Zamiast karać i wyganiać, chcą nawiązać z nimi więź porozumienia. Z tego powodu Młyny współpracują z miejskimi instytucjami, m.in. Bydgoskim Ośrodkiem Rehabilitacji, Terapii Uzależnień i Profilaktyki BORPA.

Na razie będziemy się szkolić. BORPA będzie nam robiła szkolenia dotyczące postępowania z młodzieżą pod wpływem [...]. Będziemy też mieć szkolenie z psychologiem pracującym z młodzieżą m.in. na temat stawiania granic, asertywności. Jako instytucja niepedagogiczna czasami boimy się podjąć jakieś działanie, nie mogąc przewidzieć konsekwencji [...], nie chcemy też zniechęcać do siebie młodzieży [...]. Zależy nam, aby te osoby mogły spędzać u nas czas, ale na naszych zasadach [...]. Ciężko to osiągnąć, ale wierzymy, że podejmując działania systemowe, możemy sobie z tym poradzić.

– pracownica **Działu Gościnności**

Trzecie miejsce oczami pracowników

Koncepcja trzeciego miejsca nie jest obojętna pracownikom Młynów Rothera. Jak sami twierdzą, towarzyszyła im od samego początku. W tym duchu zdecydowali się na otwarcie i udostępnienie mieszkańcom budynku pozbawionego jakiegokolwiek oferty kulturalnej, który trudno było w związku z tym nazywać instytucją kultury. Sukcesywnie wypełniali Młyny wydarzeniami i atrakcjami, które miały przyciągnąć na dłużej. Nadal wyczuwalną pustkę we wnętrzu Młynów tłumaczą wprost „byciem w budowie” lub – jak nazywają to częściej – „w procesie”.

Proces tworzenia Młynów stale dotyczy idei trzeciego miejsca, która – mimo że na ten moment jest realizowana tylko w przypadku dość wąskiej grupy – jest celem, do którego dążą pracownicy.

Przedstawiciele każdego z działów, dążąc do urzeczywistnienia się omawianej idei, wskazują na kilka aspektów dotyczących planów i podejmowanych przez Młyny działań:

1. Włączanie odbiorców w tworzenie programu instytucji poprzez odejście od tradycyjnego podziału twórca-odbiorca. Zamiast tego goście powinni mieć możliwość oraz przestrzeń do współtworzenia programu.
2. Bycie miejscem dla wszystkich, włącznie z grupami, które pozornie nie są docelowe. Z takim podejściem obecność „kłopotliwych” grup, np. jak wspomniane nastolatki, można przekuć w sukces.
3. Instytucja kultury to nie tylko kultura. Aby dotrzeć z nią do szerszej grupy odbiorców, warto tworzyć miejsce, które jest dostępne, w którym po prostu chce się przebywać i spotykać z innymi. Kultura wciąż tworzy bariery i sprawia wrażenie dostępnej tylko dla wybranych grup społecznych. Odpowiedzią może być odejście od tradycyjnego rozumienia instytucji kultury, która prowadzi tylko

działalność w tym zakresie. Warto być miejscem, które zaprasza i odpowiada na podstawowe potrzeby, w ten sposób, niejako przy okazji, można promować i zachęcać do uczestnictwa w kulturze.

To nie jest typowa instytucja kultury i nauki, chcemy być przestrzenią społeczną [...]. Staramy się działać w myśl filozofii zapewniania lepszej jakości życia w mieście, tworzyć miejsce, w którym można odetchnąć. [...] chcemy być dla ludzi, którzy chcą coś robić, przychodzić, uczyć się, przebywać, być w miejscu, które jest dla nich dobre [...].

– pracownica **Działu Programowego**

Jedno z wydarzeń w Młynach Rothera.

Fot. A. Pawska

źródło: <https://mlynrothera.pl/cyklicznie-w-mlynach/> (dostęp: 19.06.2024).

Podsumowanie

Podczas badania starano się zdiagnozować to, jak zmiana przestrzeni i funkcji Młynów Rothera wpływa na społeczność mieszkańców Bydgoszczy – w jaki sposób z niej korzystają oraz jaki mają do niej stosunek. Próbowano określić potencjał instytucji (w rozumieniu zarówno samego budynku, jak i oferty programowej i zaangażowania pracowników) do bycia trzecim miejscem. W końcu starano się zidentyfikować codzienne praktyki Młynów w kontekście wypełniania swojej misji i tworzenia miejsca otwartego na społeczność lokalną.

Planując badanie, badacze chcieli odpowiedzieć na pytanie: Czy Młyny Rothera spełniają założenia dotyczące tworzenia i funkcjonowania trzeciego miejsca?

Badanie przeprowadzono na przełomie maja i kwietnia 2023 r., dlatego należy uznać, że Młyny – jak mówią ich pracownicy – „były w budowie”. Odbyło się ono kilka miesięcy po udostępnieniu dla gości tylko części przestrzeni instytucji. **Studenci uznali, że w tak krótkim czasie Młyny Rothera nie miały możliwości w pełni stać się trzecim miejscem. Niemniej wydaje się, że instytucja ma potencjał, aby tak się stało. Już teraz wykazuje wiele cech charakterystycznych dla trzeciego miejsca.**

Przyglądając się misji i filozofii prowadzenia działalności, zaangażowaniu i postawie pracowników oraz ofercie programowej, należy zakładać, że w przyszłości (gdy wszystkie planowane funkcje budynku i przestrzenie będą otwarte dla gości) Młyny staną się trzecim miejscem dla wielu mieszkańców Bydgoszczy.

Młyny Rothera po zmroku.
Fot. Urząd Miasta Bydgoszczy

Młyny Rothera w swojej edukacyjno-społeczno-kulturowej misji realizują szereg dobrych praktyk zarządzania działalnością instytucji kultury w kontekście tworzenia trzeciego miejsca. Przykłady takich praktyk to:

Dialog z gośćmi, włączanie ich w tworzenie programu instytucji.

Obserwowanie i wsłuchiwanie się w potrzeby gości w celu dostosowania przestrzeni do ich potrzeb.

Współpraca z NGOсами i udostępnianie im przestrzeni Młynów.

Działalność prospołeczna.

Reagowanie na zmieniające się potrzeby lokalnej społeczności, przejawiające się m.in. w działaniach wspierających osoby z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym.

Organizowanie różnorodnych szkoleń dla pracowników Młynów dotyczących m.in. obsługi gości z niepełnosprawnościami czy pracy z młodzieżą.

Organizowanie przyjaznej przestrzeni służącej wymianie wiedzy i doświadczeń, w której mogą powstawać nowe inicjatywy.

W odniesieniu do licznych pozytywnych wniosków na temat funkcjonowania Młynów Rothera należy zaznaczyć, że aby instytucja w pełni realizowała założenia trzeciego miejsca przed władzami miasta oraz pracownikami i dyrekcją Centrum Nauki i Kultury stoi jeszcze wiele wyzwań.

Rekomendacje, które warto rozważyć w kontekście rozwoju Młynów Rothera w przyszłości:

O ile sam budynek spełnia wymagania dostępności dla osób z ograniczeniami ruchowymi, to dotarcie do niego przez Wyspę Młyńską jest utrudnione z uwagi na brak możliwości dojazdu samochodem oraz nierówne nawierzchnie ulic i chodników. **Warto zastanowić się, w jaki sposób zapewnić dogodną komunikację dla seniorów, osób na wózkach inwalidzkich i rodziców z wózkami dziecięcymi.**

Warto rozwijać na **wyspie infrastrukturę dedykowaną gościom-rowerzystom** – m.in. wytyczyć drogę dla rowerów prowadzącą bezpośrednio do budynku czy zwiększyć liczbę stojaków w jego najbliższym otoczeniu.

Aby zwiększyć dostępność oferty warsztatowo-wystawienniczej, **należy wprowadzać rozwiązania dedykowane osobom z niepełnosprawnościami wzroku i słuchu** (np. audiodeskrypcje obiektów prezentowanych na wystawie czy tłumaczenie warsztatów na język migowy).

Zarówno w otoczeniu budynku, jak i wewnątrz **należy poprawić i zunifikować oznaczenia przestrzeni i komunikację wizualną.**

Warto rozważyć **rozszerzenie oferty programowej o elementy dedykowane nastolatkom** w celu przyciągnięcia ich do Młynów i zapewnienia im atrakcyjnych form spędzania czasu.

Należy **kontynuować działalność promocyjną** instytucji w celu zwiększania świadomości społecznej na temat jej działalności.

Warto dostosować liczbę i jakość mebli i różnego rodzaju siedzisk w przestrzeni Młynów do potrzeb gości, ponieważ obecnie nie są one komfortowe dla seniorów i jest ich zbyt mało.

Aby zwiększyć możliwość rekreacji i spędzania czasu na tarasach (zewnątrznym i widokowym), **warto rozważyć ich częściowe zadaszenie w sezonie letnim.**

Wydaje się, że postulowane zmiany mogą być wprowadzane wraz z sukcesywnym oddawaniem nowych przestrzeni do użytku. Biorąc pod uwagę zaangażowanie pracowników, można domniemywać, że część z rozwiązań jest obecnie wprowadzana. Niemniej **pełna ocena tego, czy Młyny Rothera stały się trzecim miejscem dla mieszkańców Bydgoszczy, będzie możliwa dopiero po udostępnieniu dla gości wszystkich zaplanowanych funkcji i przestrzeni.**

CENTRUM ANALIZ I BADAŃ

UNIA
METROPOLII
POLSKICH

IM. PAWŁA ADAMOWICZA

MIEJSKIE INWESTYCJE

**Badanie wpływu
przemian przestrzennych
na jakość życia w mieście**

Centrum Nauki
i Kultury Młyny
Rothera
w Bydgoszczy